

De Nederlanden verbeeld

Op stap door de Lage Landen met stadsplattegronden, kaarten en prenten

Op 18 april 2018 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis een studiemiddag bij het Nationaal Archief, Prins Willem-Alexanderhof 20, 2595 BE Den Haag onder de titel "De Nederlanden verbeeld. Op stap door de Lage Landen met stadsplattegronden, kaarten en prenten."

De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk; wel graag aanmelden via jan@jvdn.nl o.v.v. Op stap. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort 06-4970 6455 of via www.stedengeschiedenis.nl.

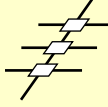
programma

- voorzitter: Prof.dr. Hans Renes (historisch-geograaf Utrecht en hoogleraar Erfgoedstudies VU)
- 13:00-13:30 Dr. Everhard Korthals Altes (kunsthistoricus Technische Universiteit Delft) over Kaarten, stadsplattegronden en afbeeldingen in De Tegenwoordige Staat en Het Verheerlykt Nederland
- 13:30-14:00 discussie
- 14:00-14:30 Dr. Karel Leenders (historisch-geograaf) over de Gastelse Kaart (1565) en de Mauritskaart (1590).
- 14:30-15:00 discussie
- 15:00-15:30 koffie en thee
- 15:30-16:00 Prof.dr. Bram Vannieuwenhuyze (bijzonder hoogleraar historische cartografie UvA) over De Stedenatlas Jacob van Deventer als drietrapsraket: de cartograaf, zijn stadsplattegronden en vergelijkend stadsmorfologisch onderzoek.
- 16:00-16:30 discussie

Everhard Korthals Altes, De Tegenwoordige Staat en Het Verheerlykt Nederland

De Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden is de meest omvangrijke historisch-topografische beschrijving van de Nederlandse Republiek uit de achttiende eeuw (23 delen, 1738–1803). Naast tekst bevat deze publicatie ook veel beeldmateriaal (kaarten, stadsplattegronden en afbeeldingen van steden, dorpen en gebouwen). Bovendien verscheen in diezelfde tijd de bijzonder rijk geïllustreerde serie Het Verheerlijkt Nederland (9 delen, 1745–1774), die als aanvulling op De Tegenwoordige Staat kon fungeren. Vanwege hun encyclopedische benadering kunnen deze publicaties als typische producten van de Verlichting worden beschouwd.

Het was natuurlijk een enorme opgave om de meer dan 1000 prenten voor beide publicaties te maken. Aan de hand van de geografische spreiding van de geïllustreerde locaties valt mogelijk een bepaalde systematiek te ontdekken. Welke gebieden, steden, dorpen, gebouwen, etc. werden afgebeeld of in kaart gebracht, en welke niet? Welke criteria hanteerden de uitgever, Isaac Tirion, en zijn team van illustratoren, en waarom? Aan het slot van zijn bijdrage staat Everhard Korthals Altes kort stil bij de overeenkomsten en verschillen tussen deze achttiende-eeuwse publicaties en vroegere projecten, zoals die van Jacob van Deventer en Antoon van den Wijngaerde.

Karel Leenders, De Gastelse Kaart (1565) en de Mauritskaart (1590)

In de 16e eeuw slibden de oevers van het Hollands Diep snel op. Water werd plaat, werd slik, werd gors, werd polder. De regionale machthebbers lieten hun rechten in dit snel veranderende gebied ook op kaarten vastleggen. In 1565 gaven de markies van Bergen op Zoom en de abt van Sint-Bernaards-aan-de-Schelde opdracht aan de landmeters Jan Symonsz. en Cornelis Pietersz. om noordwestelijk Noord-Brabant (24x24 km) in detail in kaart te brengen: De Gastelse Kaart. In 1590 reeds maakte Jan Symonsz. van die kaart een update: de Mauritskaart.

Beide kaarten waren bestemd voor hoogstaande ogen: die van een markies, een abt en de stadhouder van enkele opstandige provincies. Het waren de eerste bruikbare en betrouwbare kaarten van een gebied, waar de ontwikkeling van het polderlandschap in volle gang was.

Beide kaarten verschenen onlangs bij WBooks als 1x1 meter grote reproducties met een uitvoerige toelichting. De kaarten bieden tal van onderzoeksmogelijkheden, niet alleen voor het ontstaan van de West-Brabantse polders, ook voor de ontwikkeling van dorpskernen en stadjes.

- Willem van Ham en Karel Leenders, *Polders in kaart – Noord-West Brabant, 1565-1590*. (Zwolle 2018) met twee reproducties 100 x 100 cm. € 24,95.

Bram Vannieuwenhuyze, De Stedenatlas Jacob van Deventer als drietrapsraket

De nieuwe *Stedenatlas Jacob van Deventer* bundelt 226 plattegronden van steden in het huidige Nederland, België, Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en het uiterste westen van Duitsland, vervaardigd tussen 1545 en 1575. De kaarten vormen een ideaal startpunt voor een analyse en vergelijking van de morfologie en ruimtelijke ontwikkeling van die grote groep steden door de eeuwen. Zo'n analyse en vergelijking is alleen mogelijk als men een goed inzicht heeft in de biografie van de cartograaf en men de kenmerken van zijn stadsplattegronden kent. Het is met andere woorden een pleidooi voor het dichter bij elkaar brengen van historische cartografie, landschapsgeschiedenis, stadsmorfologie en stedengeschiedenis. Wie Van Deventers kaarten wil inzetten voor vergelijkend stadsmorfologisch onderzoek moet in de huid kruipen van de cartograaf, begrijpen hoe, waarom en wanneer hij zijn kaarten heeft gemaakt en die kaarten ook interpreteren. In zijn bijdrage laat Bram Vannieuwenhuyze de kruisverbanden zien tussen leven en werk van Jacob van Deventer, de uitgangspunten van kaartanalyse en kaartinterpretatie en de resultaten van de stadsmorfologische vergelijking.

- Reinout Rutte en Bram Vannieuwenhuyze, *Stedenatlas Jacob van Deventer. 226 stadsplattegronden uit 1545-1575 – Schakels tussen verleden en heden* (Bussum/Tielt 2018) €99,50 (na drie maanden 119,50)

PS: Een buitenkansje: ter plekke zijn enkele originelen van Jacob van Deventer te bewonderen; met dank aan het Nationaal Archief.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
dr. Jan van den Noort - 06-4970 6455 - jan@jvdsn.nl